

Nejlepší z možných světů

07.00

Vzkypělá ledová mlha, zaplňující propast. (Hel, vodní peklo.) Ještě se nerozvednilo.

07.10

(...) Vytáhl jsem z kapsy pravou ruku a položil ji na vyzáblé rameno; oči se otevřely: byly ještě jasné. Pevně na mě pohlédl; šedá ústa se s námahou trochu rozchlípila, obočí se napjalo: „Leviatan –,“ zasípěl, s úsilím (a pobaveným výsměchem určeným sobě) povytáhl koutek úst: „– není věčný –?“ Anna si stoupla vedle mne; můj kabát cítil její kožešinový rukáv. Připadal jsem si vyschlý a vykotlaný, starý stovky let. (...)

08.20

Zardíváme se v světle. Oh, greasy Joan. Konec

Arno Schmidt: *Leviatan. (Z originálu, 1949, Přeložila Michaela Jacobensová.) In Rané prózy. Praha: Opus, 2011.*

Moby Dick, zubatý vorvaň

Herman Melville (1819–1891) se již jako mladý muž ocitl v mezních situacích v exotickém, kulturně velice různorodém prostředí. Tyto výjimečné zážitky a zkušenosti mu daly větší odstup od americké kultury a společnosti, naučily ho vnímat a reprezentovat jevy z různých stran, zkoumat rozpory a víceznačnost lidského chování, jednání a myšlení. V období mezi 18 a 25 roky strávil několik let na moři coby prostý námořník, a dokonce pobýval několik týdnů mezi kanibaly na Markézách ve Francouzské Polynésii. Na svých cestách získal cenný materiál pro své knihy, poznal nejrůznější povahy, měl možnost srovnávat různé kultury a pozorovat, jak západní civilizace mění a ničí přírodní národy, ale také jaké hodnoty sama v sobě a pro sebe vytváří.

Ve své době nepatřil k nejvíce oslavovaným americkým spisovatelům. Nebyl optimista, nezapadal do étosu doby před občanskou válkou Severu proti Jihu a v období po válce zase jeho dílo neodpovídalo žánrové a stylové diverzifikaci. Nebylo dost realistické a nepřinášelo přímočarou společenskou kritiku ani jednoduchou zábavu. Melvillovo dílo rychle upadlo v zapomnění – i díky tomu, že přestal psát další prózy a uzavřel se sám do sebe.

Bílá velryba (1851) je nesmírně ambiciózní literární projekt. Melville se pokusil o takzvaně velký americký román, jehož se americká kritika dovolávala už celá desetiletí. Velký román měl být novodobým americkým hrdinským eposem i meditací o smyslu americké civilizace. Hrdinským úkolem je nalezení obludy a její zabití. Hrdinský úkol, sama podstata hrdinské epiky, se však ocitá v rozporu s duchem moderní doby a vlastním ekonomickým posláním výpravy ulovit co nejvíce velryb a zpracovávat je. Loď je vlastně plovoucí továrna a akciová společnost. Hrdinský úkol je i v rozporu s romantickým viděním přírody. Melville tak vychází z hrdinského rámce, ale současně smysl individuálního hrdinství a romantického titánství problematizuje. Z neohroženého charismatického vůdce dobrodružné výpravy, kapitána Achaba, se stává nezodpovědný padouch a demagog, z většiny pomocníků se stanou zmanipulované loutky sloužící jeho osobním cílům. Je to také ojedinělé epické

líčení neúspěšného lovu, kde všichni lovci, až na jednoho, zahynou a lovený objekt zmizí. Z hlediska románového tvaru je to jedno z těch „baggy monsters“ – těžkých rozvleklých obludných děl. První část je vlastně nepřírozeně dlouhou expozicí (asi čtvrtina celého románu) a líčí počátek přátelství zástupců dvou různých ras a odlišných kultur, mladého vypravěče Izmaela a hrůzostrašně potetovaného harpunáře Kvíkega, původně náčelníka kanibalů z Pacifiku. V druhé, delší části se však tento motiv dále nerozvíjí, obě postavy se vytrácejí z ohniska vyprávění a do popředí se dostává kapitán Achab. Román dále obsahuje rozsáhlé, velmi detailní encyklopedické pasáže o velrybářství, o jejichž poslání a smyslu můžete dlouze hloubat, ale zaujmou asi jen ty nejzapálenější zájemce o mořský rybolov. Velkým tématem dnešní doby je vztah člověka a přírody nebo působení člověka na přírodu a reakce přírody na chování člověka. Z pohledu nezasvěceného člověka se příroda chová nevyzpytatelně, ohrožuje nás živelnými pohromami, projevuje démonickou sílu. To je i jedno z velkých témat Bílé velryby. Melville nás ale v románu vede k hlubšímu pochopení přírody a lidské přirozenosti. Z obludy a symbolu zla, bílé velryby, se v očích vypravěče Izmaela stává symbol přírody, obdivuhodné i ničivé, systému, který neleží člověku u nohou jako Robinsonův Pátek ani nechce být pánem člověka, není pod ním ani nad ním, ale je vedle něho, všude kolem něho. Příroda ztělesněná bílou velrybou jménem Moby-Dick není zlomyslná ani mstivá, je to živěl reaktivní. Když kapitán Achab zaútočí na Moby-Dicka, Moby-Dick reaguje a zničí agresora. Tato akční sekvence může sloužit jako varovný předobraz naší doby, kdy příroda reaguje stále silněji na nešetrné chování člověka.

Přírodu si však nemáme antropomorfizovat a sentimentálně idealizovat, což se opět vyjadřuje prostřednictvím obrazu Moby-Dicka, bílé velryby.

Melville je symbolický realista. Jeho obrazy mají realistickou přesnost. Zjistíme, že Moby-Dick není velryba a není vlastně ani bílý. Je to vorvaň, tedy dravec s obrovskými zuby, jeho kůže není čistě bílá, ale spíše bělavá a skvrnitá. Tato nedokonalost narušuje naše konvenční spojování bílé barvy s nevinností a čistotou. Příroda není nevinná, neškodná ani čistá. Moby-Dick není ryba, která se dá sbírat jako houby v lese. Je to inteligentní tvor. Když je napaden, jedná s brutální účinností. Dokázal potopit i velrybářskou loď.

Upraveno z rozhovoru s Michalem Peprníkem, amerikanistou z UP (vedl Jakub Pavlovský). Dostupné na h7o.cz (21. 8. 2019).

Moby Dick

7. září 2021 premiéra

Herman Melville, Rastislav Ballek, Matěj Nytra a Jan Kačena autoři

Rastislav Ballek režie

HaDivadlo

Sezona 45: Zdroje → 46: Adaptace → 47: Nerůst

Scéna progresivní dramaturgie

autoři: Herman Melville, Rastislav Ballek, Matěj Nytra a Jan Kačena
režie: Rastislav Ballek
dramaturgie: Matěj Nytra
scéna: Matěj Sýkora
kostýmy: Radka Vyplašilová
hudba, sound design: Matúš Koblka
projekce: Martin Bítala

hrají:
Cyril Drozda
Mark Kristián Hochman
Jan Lepšík j.h.
Miloslav Maršálek
Petr Reif j.h.
Milan Sedláček j.h. / Miroslav Ukul Kumhala
Jiří Svoboda
Jiří Miroslav Valůšek

Citované překlady jsou od Marie Kornelové a Stanislava Václava Klímy (1956) a Emanuela Vajtauera (1933).

Scénář a audio kompozice citují mj. fragmenty z děl Vladimíra Boudníka (Loď, 1952), Ivana Divíše (Jedna loď /Laura Blair/, 1993), Josepha Conrada, Donny J. Haraway, Nathaniela Hawthorna, Johna Hollowaye, Édouarda Levé, H. P. Lovecrafta, Rezy Negarestaniho, Nicanora Parry, H. D. Thoreaua, Maxe Webera.

Použity jsou útržky ze skladby The Sinking of the Titanic (1975) od Gavina Bryerse a hudby Philipa Saintona z filmu Moby Dick (USA, 1956).

„Někteří muži umírají při odlivu, jiní, když je mělká voda.“

Decolonizing Nature

Co znamená „dekolonizace přírody“, souvisí s transcendentní možností člověka přestat jej stavět do pozice ve středu vesmíru a vnímat přírodu jako zdroj nekonečné hojnosti. Mezi oblastí, které v poslední době podmínky tohoto myšlenkového kroku zkoumaly, patří spekulativní realismus, nový materialismus, ekologický aktivismus, objektová ontologie, politika a posthumanismus, z nichž každá originálně navrhuje novou metodu post-antropocentrické analýzy.

Toto různorodé i navzájem konfliktní myšlenkové hnutí nepředstavuje nic jiného než změnu paradigmatu v humanitních oborech, od základu zaměřených v minulosti na člověka, jeho historii, epistemologii, na etiku a estetiku. Jak uvažují Levi Bryant, Graham Harman a Nick Srnicek: „Na rozdíl od tradičního kontinentálního zaměření se na texty, diskurz a sociální praktiky skrz lidskou konečnost se nový proud opět obrací k realitě samotné a spekuluje o povaze skutečnosti nezávisle na myšlení a humanistické zkušenosti, v širším rozměru.“ Sociolog Bruno Latour poznamenává, že globální správa životního prostředí do velké míry selhala a artikuluje potřebu progresivního znovupropojení společného světa, kde jsou nelidské entity integrovány v nových podobách a tvoří základ post-antropocentrické sociální, politické a ekonomické organizace.

(...) V popředí této situace figuruje umění jako centrální platforma pro tvůrčí uskutečňování spekulativních realismů, spojující se s dalším filozofickým zkoumáním a konceptuálním zakoušením, tematizující například otázku, jaký by byl „svět bez“, popřípadě co by znamenalo „stát se Zemí“ a „být rovně Zemí“. V tomto soutoku teorií zůstává mnoho prostoru otevřeného pro nespojitosti, hledání i potenciální rozpory.

T. J. Demos: *Decolonizing Nature: Contemporary Art and the Politics of Ecology.* (Přeloženo M. N.) Berlin: Sternberg Press, 2016.

Lod'

lampám připevnit tři vysušené albatrosy, kteří byli před několika léty nalezeni v kajutě, ve které jeden lodivod po dlouhé měsíce ukrýval svou milenkou.

Lampy se rozhořivaly světlem polárky, když modří albatrosové převali lana a zůstali ležet na prknech podlahy s přeraženými křídly. Mezi posádkou byl přítomný mořský satan v přestrojení našeptávače.

Tento rychle přiskočil k albatrosům, vyrvál každému z nich péro a bodl se třikrát do žlutého ohybného srdce.

Sražená krev vytryskla do prázdných očních důlků ptáků a vtělila je do podoby mořských příšer s přeraženými ploutvemi a ostrými zuby.

Potom počkal našeptávač na kapitána. Dovolil příšerám, aby v něm usmrtili nedůvěřivost.

A když se kapitán zeptal, kde jsou albatrosové, dozvěděl se, že opilý první námořník jim vdechl život a nechal je uletět. Důvěřivý kapitán nabídl nařknutému ústřici a srazil ho do moře.

Kormidelník se bál kapitána. Kdykoliv jej rozhněval, musel plouti kolem skal se zavazanýma očima a nenarazit.

Byl to krutý trest! Na lodi jeli zatracenci, jimž bylo po smrti určeno peklo, nevypoupi-li se na pevnině dobrými činy.

Dosud nepřijeli k pevnině, u níž by mohli přistát.

Mezi zatracenci byl i kormidelník. Jednoho dne posádka zešilela.

Když utichl vítr, mijela je loď bludného holanďana.

Šílený lodivod našel v podpalubí dívku, která dopijela poslední kapku pitné vody.

Spoutal ji řetězy a bičoval ji tak dlouho, dokud ji z prsou nevytrysklo mléko.

Lodivod zůstal nejdéle mezi živými.

Tvrdí to alespoň rybáři, neboť jeho mrtvola jediná nebyla v rozkladu.

Vladimír Boudník: *Lod'.* (Edice „Explosionalismus“) 5.II.1952.

Homo sacer

mají i jiní živočichové (neboť jejich přirozenost dospěla až k tomu, že mají pocit bolesti i slasti a že si to navzájem oznamují.) Řeč je určena k tomu, aby objasňovala, co je prospěšné a co škodlivé, a tedy i co je spravedlivé a co nespravedlivé. To je totiž zvláštností člověka proti ostatním živočichům, že jedině on má smysl pro dobro a zlo, pro to, co je spravedlivé a co nespravedlivé, a pro podobné věci.“ (...) Protagonistou této knihy je pouhý život, tedy život homo sacer, který „lze zabít, nikoli však obětovat“ — na jehož zásadní funkci v moderní politice jsme zamýšleli upozornit. Současně je pro nás snad význam slova sacer záhadou, enigmatem: pojem „posvátný“ se u nás totiž nalézá mimo náboženskou oblast a vytváří jedno ze současných paradigmat politického prostoru Západu...

Giorgio Agamben: *Homo sacer. Suverénní moc a pouhý život.* (Z italského originálu, 1995, přeložila Naděžda Bonaventurová.) Praha: OIKOYMENH, 2011.

Už radši dost! Už dost!

Co by se stalo, kdyby můj kaktus byl větší a větší a větší a ještě větší?

Daisy Mrázková: *Co by se stalo, kdyby...* (Původní vydání 1980.) Praha: Baobab, 2012.

Počínali jsme si jako těkaví dobrodruzi

razit šachu do hloubky skrze všechny vrstvy než narazíme na zlato jež tam musí být sklenice cinkaly prázdnily se hovory jen jen jiskřily maso žádné nikde kousek něčeho krvavého od jisté chvíle jsem musel žít se zaťatými zuby

Stanislav Dvorský: *Počínali jsme si jako těkaví dobrodruzi.* In Tvar, 13/2020.

Pro J. K.

www.hadivadlo.cz #hadivadlo

Centrum experimentálního divadla, p.o.
ředitel: Miroslav Oščátka

umělecký šéf: Ivan Buraj
dramaturg: Matěj Nytra
intendantka: Anna Stránská
ekonomka: Nikola Cziglová

herecký soubor: Cyril Drozda, Mark Kristián Hochman, Miroslav Ukul Kumhala, Marie Ludvíková, Táňa Malíková, Miloslav Maršálek, Simona Peková, Magdalena Straková, Jiří Svoboda, Jiří Miroslav Valúšek, Kamila Valúšková

ferman, produkční: Anna-Natalia Fajnorová
media a pr: Marie Rotnáglová
administrativa, vstupenky, vzdělávání: Romana Brízová
hlavní pokladní: Sviatlana Buyevich
mistr výroby, hlavní technik: Tomáš Nerád
inspicient: Miroslav Ukul Kumhala
mistři světél: Adam Gazárek, František Kumhala, Nikol Piškytlová
mistři zvuku: David Fadinger, Karel Fláva Hanák, Pavel Boika
předák jevištní techniky: Roman Švanda
jevištní technici: Adam Krutiš, Michal Matoušek, Mikuláš Utinek
garderoba: Kateřina Kumhalová, Barbora Hortvíková
rekvizity: Eva Pešová, Martin Cáb
dramaturgická spolupráce: Anna Prstková
grafický design a sazba: Nela Klímová
malba: Alexey Klyuykov

Statutární město Brno finančně podporuje Centrum experimentálního divadla, příspěvkovou organizaci. Inscenace se uskutečňují za finanční podpory MK ČR.

HaDivadlo
Scéna Centra experimentálního divadla, příspěvkové organizace
Alfa pasáž, Poštovská 8d, 602 00 Brno

ced
B | R | N | O | Jihomoravský kraj
A2 heroine GoOut

hadivadlo.cz/podpora
hadivadlo.cz/repertoar

facebook instagram twitter
Přidejte se do naší facebookové skupiny HaDi friends!